

Osudy Boehmových rukopisů (včetně dopisů)

Když si někdy v prvním desetiletí 17. století začal Jakob Boehme psát svůj *memorial*, netušil, že výsledkem bude dílo, jehož poslední souborná edice čítá jedenáct svazků. Abychom mohli poreferovat o osudech Boehmových rukopisů, musíme si nejdříve udělat přehled o Boehmově díle Boehmovo dílo, jež je, jak jsme již řekli, poměrně rozsáhlé, vzniklo celé s výjimkou jeho prvotiny, *Aurory*, v rozmezí let 1619 až 1624, tedy během pěti let. Vznikalo za soustředěné pozornosti kruhu Boehmových sympatizantů, kteří mu jeho spisy brali takřka pod rukama, o čemž svědčí - rovněž z větší části dochovaná - Boehmova korespondence. Některá kratší díla vznikla přímo "na zakázku" jako reakce na podněty vzešlé buď z kruhu přátel, nebo naopak jako spisy polemické. Boehmovy spisy se mezi jeho současníky až do roku 1624 šířily pilným opisováním v rámci zprvu úzkého, rychle se však rozšiřujícího kruhu přívrženců. Tento proces popisuje velice výstižně Lemper ve své knize:

*„Boehmovy dopisy nám podávají zprávu o tom, že své originály posílal po prověřených poslech opisovačům a sám usiloval o to získat spolehlivé kopisty, kteří opravovali i chyby, jež vznikly spěšným psaním a přitom o všem pomlčeli, aby nevyšlo najevo jeho autorství.”*¹ (Viz Br 2,2+11; 3,2;4,35;5,8+14;6,4; 10,44n; 12,77; 14,1; 23,4-6; 25,3; 32,2n; 65,1 ;66,7; 72,1+4; 73,1n; příp. 13,1, především však 4,35). *„Proto také”*, pokračuje dále Lemper, *„když se k němu někdy obloukem donesla pověst o jeho spisovatelské činnosti, varoval před tlachavostí opisovačů. Také mu záleželo na tom, aby neproověřeným opisovačům nebyly svěřovány originály, ale jen starší opisy. Za nespolehlivého považoval i Balthasara Walthera, který jeho spisy všude mnohomylně vychvaloval a šířil po celém Sasku, Duryňsku i severním Německu. Také se hlásili mnozí obratní podnikavci, kteří chtěli převzít kopírování do vlastní režie nebo dokonce je svěřit tisku.”* (viz Br7,8: *„Prosím a žádám, aby nikdo proti mé vůli neusiloval o tisk...”* - varuje Boehme Balthasara Walthera) *„Boehme však k tomu nepovažoval až do roku 1623 dobu za zralou.*

Při zasílání rukopisů dbal vědomě na to, aby žádný z neustále obíhajících spisů nepadl do nepatřičných rukou (jako roku 1613 Aurora)² Roku 1622 musel oželet zásilkou ztracených 48 listů svého komentáře ke Genezi "Mysterium Magnum", zjevně kopie. (Br23,6)

Nové zájemce odkazoval Boehme vždy na vlastníky opisů. Své originály půjčoval jen spolehlivým přátelům. Tak je díky jeho korespondenci šíření jeho spisů za jeho života dobře přehledné, jakkoli ne dokonale zmapovatelné.“

K tomuto popisu není prakticky, co dodat, snad jen, že je až podivuhodné, jak tento systém fungoval od samých počátků - první dopisy týkající se opisování Boehmových prací (některé jsou přímo průvodními listy k zásilce rukopisu, nebo jeho části - konkrétně např. Br10 - průvodní dopis k 40Fr; ovšem ne u všech takovýchto zásilek můžeme předpokládat, že byly určeny/zadány přímo opsání), jsou již z roku 1619 a týkají se 3Princ. Je samozřejmě otázkou, kdo byl tvůrcem takového dokonale fungujícího systému a asi těžko budeme předpokládat, že Boehme sám, i když se zřejmě do něho aktivně zapojoval a některé jeho listy přímo přetékaají organizačními pokyny (exemplární příklad je Br72) Také nesmíme zapomenout, že se na rozšiřování svých děl sám podílel svými cestami a navazováním kontaktů s různými osobami (nejspíše na principu zprostředkované známosti). Nicméně inspirátora takového provozu musíme nejspíš hledat v okruhu osob okolo Boehmova "objevitele" hraběte Karla Endera von Sercha, jehož bratr *Michael von Sercha* patřil sám k nejhodnotnějším a nejpečlivějším opisovačům.. Avšak Boehmovým hlavním a nejdůvěrnějším opisovačem, ba jeho jakýmsi sekretářem, se postupem času stal *Christian Bernhard*, mladý celní výběřčí ze Zaháně. Seznámil ho s ním pravděpodobně Bathasar Walther a v Boehmově dopise č.26 z roku 1618 máme pravděpodobně doklad o jejich prvním vzájemném písemném kontaktu; Boehme v něm vystupuje jako

¹ *Wie er in seienn Briefen berichtet, schickte Boehme seine Originale durch sichere Boten an die Abschreiber. Er war bestrebt, fähige Kopisten zu finden, die seine in der Eile unterlaufenen Schreibfehler verbesserten und zugleich verschwiegen waren, da seine Autorschaft nicht entdeckt werden durfte (str.84, překlad vlastní)*

² Někdy až téměř konspirativními metodami: V Br 22 udává, že ve dvou pytlích obilí pro Christiana Bernharda jsou ukryty balíčky pro další osoby.

učitel, který může Bernharda, pokud bude chtít, zasvětit do mnohých tajemství. Bernhardovi adresoval Boehme většinu svých spisů jako prvnímu a Bernhard měl v pozdějších fázích vždy u sebe určitou zásobu opisů, se kterou mohl disponovat do jisté míry i podle svého uvážení.³ Ovšem těch, kdo opisovali Boehmovy spisy byla celá řada.⁴ Vzdělání opisovači (Michael Ender) občas měnili v Boehmových spisech určitá slova nebo jejich pořadí, spíše ve smyslu lepší stylové uhlazenosti, nežli s úmyslem nějak pozměnit jejich význam - v určitých nemnohých případech se tím však mohla ztratit určitá, možná záměrná, víceznačnost, kterou s sebou takové *lectio difficilior* nese; oproti tomu Christian Bernhard, který neměl vzdělání, se držel věrně originálu.⁵

Uvedená situace má pro kritiku pramenů v Boehmově případě příjemnou výhodu v tom, že prakticky vylučuje možnost vzniku falz. V Boehmově korespondenci se opakovaně setkáváme⁶ s žádostí přátel o potvrzení (zřejmě doprovázené předložením opisu), že opis, který vlastní, je autentický a i odpovídá Boehmovu autografu. Navíc tedy od samého počátku shledáváme snahu o sjednocení verzí a o eliminaci chyb vůči předloze - tedy do jisté míry ideální textově kritická situace.

Nepřehlednost u Boehmových spisů tedy nepůsobí množství nepravých spisů . nebo různých verzí autentických spisů, ale spíše fakt, že různá drobnější díla byla pro účely vydávání spojována do větších celků, že byly měněny jejich názvy (již od prvopočátku barokně obsáhlé a klopotné, nezřídka obsahující po několikařádkovém titulu i jakýsi "obsah" či výčet témat pojednávaných v knize) a často totéž dílo různě označováno. Přehled dochovaných (a tím - vzhledem k předchozímu výkladu - zřejmě zároveň všech) Boehmových spisů nám podává následující tabulka, v níž jsme v některých případech, kdy nemůže dojít k záměně, rezignovali na plný titul knihy. (Pro lepší orientaci jsou klíčová slova z názvu, popřípadě zkrácený název uvedeny **tučně**, zkrácený latinský název - pocházející většinou od Abrahama

---

3 „Könnet ihr die aber miteinander verthun, so thut, was euch geliebet“ - (Br 72,6)

4 Paleografickou analýzou dochovaných rukopisů se zabýval už Richard Jecht, jemuž se však ještě nepodařilo identifikovat mezi nimi zcela jednoznačně původní rukopis Boehmův, i když se řešení velmi přiblížil. - Jeho dohad, jímž určil jednu z rukou za možný Boehmův autograf, byl o deset let později, ovšem ještě před velkým objevem v Linz am Rhein, potvrzen Wernerem Buddeckem. Ve své době kompletní katalog rukopisů pak sestavil roku 1934 Werner Buddecke; tento katalog roku 2000 inovoval (především s ohledem na pohnuté osudy, které Boehmovy rukopisy prožily během války a o kterých pojednáváme níže) Matthias Wenzel (*Jacob Boehme. Verzeichnis der Handschriften und frühen Abschriften*, Görlitz 2000). Těmto autorům se podařilo připsat dochované rukopisy celkem šestnácti konkrétním osobám (přesněji 15, jež jsou známy vlastním jménem + jeden písař neznámého jména, identifikovaný jako *Gerichtsschreiber Abraham von Sommerfelds*) plus dalších 15 blíže neidentifikovaných rukopisů. Ze zmíněných 16 osob pět své opisy vytvářelo prokazatelně za Boehmova života (Christian Bernhard, Michael Ender, Johann Sigismund von Schweinichen, Balthasar Walther a již zmíněný "gerichtsschreiber"). Z dalších, neidentifikovatelných rukou lze z různých důvodů minimálně dalších pět (ruce A, C - dr. Friedrich Krause?, E, L, a S) rovněž datovat do doby Boehmova působení; S a E byli pravděpodobně písaři pracující na zakázku Sigismunda von Schweinichen, který zřejmě zaměstnával takových písařů více; koneckonců to byl on, kdo nakonec jako první prosadil tisk Boehmových spisů, nebudeme tedy snad daleko od pravdy, když mu v rámci okruhu Boehmových přátel přiřkneme určitou "podnikatelskou iniciativu". Dále z Boehmova dopisu č.23 víme, že Gdw si opisoval Hans Rothe, zhořelecký právník, který po smrti Michaela Endera získal jeho rukopisy. V uvedené skupině je ale třeba dále rozlišovat: Vznešení pánové (např. Walther) si byli ochotni sami opsat nějaký kratší Boehmův traktátek, obzvláště pokud byl "populárnějšího charakteru", jako například *TabPrinc*, nebo poměrně rozšířený dodatek ke 40Fr nazývaný *Die umgewandte Auge*, ale těžko by sami opisovali celé dlouhé knihy; tato práce spočívala především na Bernhardovi, Michaelu Enderovi (což ovšem byl také "vznešený pán") a (blíže neznámých) písařích reprezentovaných rukou A a L. Na rozsáhlejších zakázkách (především na *Mysteriu Magnu*) pak zpravidla pracovalo i více písařů - svědčí o tom jednak Boehmovy listy, z nichž se dozvídáme, že posílal svá rozsáhlejší díla opisovačům postupně, jednak i přítomnost různých rukou v rozsáhlejších rukopisech.

5 Textovou kritikou Boehmových spisů se nověji zabýval např. Günther Bonheim. (*Die Boehme-Abschriften in Erkenntnis und Wissenschaft. Jacob Boehme (1575-1624)*, příspěvek na *Internationales Jacob Boehme Symposium*, Görlitz 2000), kde mimo jiné znovu otevírá otázku spolehlivosti dosavadních edic (z nichž především Überfeldova z roku 1731 platila zatím za nepřekonanou) a případné potřeby nového kritického vydání Boehmova díla; viz. též v jeho *Zeichendeutung und Natursprache. Ein Versuch über Jakob Boehme*, Würzburg 1992

6 Např. dopis č.10 aj.

von Franckenberg, který přeložil některé Boehmovy spisy do latiny, v některých případech už od Boehma, pod nímž byly kniha známa v učeneckém světě, *tučnou kurzívou*.

	spis	zde užívaná zkratka	rok (případně bližší určení) vzniku	obsaženo v "Urschriften" "7 +/-
1.	Morgenröte im Aufgang (<i>Aurora</i>)	Aur	1612, nedok.	I,7-302
2.	Beschreibung der drei Prinzipien göttlichen Wesens (<i>De Tribus Principiis</i>)	Princ	1619, I-X	-
3.	Hohe und tieffe Gründe Von dem Dreyfachen Leben des Menschen / nach dem Geheimniß der dreyen Principien Göttlicher Offenbarung (De triplici vita hominis)	DrfLeb	1619,XI-1620	-
4.	Vierzig Fragen von der Seele (<i>Psychologia vera</i>)	40Fr	1620, 3.VIII.	-
5.	Das Umgewandte Auge / Welches handelt von der Seelen und ihrer Bildniß / Und dan von der Turba, welche die Bildniß zerstöret (často nepovažováno za samostatný spis, ale pouze za supplement k 40Fr)	Aug		-
6.	Von der Menschwerdung Jesu Christi (5-tá kniha 40Fr↑)	Menschw	1620	-
7.	Vom sechs Puncten. Hohe und tieffe Gründung (Sechs theosophische Punkte) (6-tá kniha 40Fr↑)	TheosP	1620	-
8.	Eine kurtze Erklärung von sechs Puncten (Sechs mystische Punkte)	MystP	1620	+/-
9.	Gründlicher Bericht / Vom Irrdischen und Himmlischen Mysterio . Wie dieselbe ineinander stehen: Wie das Irrdische und Himmlische offenbahret werde ... (<i>Mysterium Pansophicum</i>)	MysPans	1620	-
10.	Erste Apologia Wider Balthasar Tilken . Eine Verantwortung des Authoris, wegen seines Buchs Aurora; durch einen feindlichen Pasquil angefochten(1.Apologie)	1Tilk	1621	I,319-326
11.	Trostschrift von vier Complexionen	Complex	1621, III	-
12.	Bedencken über Esaiaes Stiefels Büchlein	BedStief	1621, 18.IV	-
13.	Andere Apologia Wider Balthasar Tilken , Handelende Von dem ewigen Fürsatz und Gnadenwahl Gottes; wie auch von der Menschwerdung der Person Christi / und von Maria der Jungfrauen (2.Apologie)	2Tilk	1621, 3.VII	-
14.	Von der wahren Gelassenheit	Gelas	1622	I,327-346
15.	Vom übersinnlichen Leben (Ein Gespräch eines Meisters und Jünger)	ÜbersinnLeb	1622	-
16.	Von göttlicher Beschaulichkeit	Beshaul	1622	-
17.	<i>De signatura rerum</i>	SignR	1622, II	-
18.	Apologia, Betreffend Die Vollkommenheit des Menschen. Das ist / Eine gründliche Antwort auff die Auslegung Esaiae Stiefels / über vier unterschiedliche Texte der H.Schrift(Vom Irrthum der Sekten Stiefels und Meths)	IrrthStief	1622, IV	-
19.	Von wahrer Buße	Bus	1622, 1.VI	-
20.	Von der neuen Wiedergeburt	Wdg	1622, 24.VI	-
21.	Von der Gnadenwahl	Gdw	1623, 8.II	-
22.	Schlüssel zum Verstand göttlicher Geheimnisse (<i>De penitentia</i>)	Bus2	1623, 9.II	-
23.	Mysterium Magnum	MM	1623, 11.IX	II,9-166

24.	Von Christi Testamenten - 1.Fassung (rozumí se jimi křest a večeře Páně; přepracovaná verze (č.30) zůstala nedokončena a tak pojednává pouze o křtu)	Testam	1623, XII	II,167-170
25.	Tafel(n) der drei Principien - 1.Fassung (<i>Tabula Principiorum</i>)	TabPrinc	1623, 27.XII	II,171-234
26.	Tafel(n) der drei Principien - 2.Fassung (<i>Tabula Principiorum</i>)	TabPrinc	1624, II	II,251-280
27.	An eine hungrige und durstige Seele (Gespräch einer erleuchteten und unerleuchteten Seele)	Dial	1624, 25.III	II,235-250
28.	Schutzrede gegen Georg Richter (Apologie gegen Richter)	ApolRich	1624, 10.IV	-
29.	Schlüssel der vornehmsten Punkte (<i>Clavis</i>)	Clav	1624, IV	-
30.	Von Christi Testamenten - 2.Fassung (Testament der Taufe , für die Einfältigen)	Taufe	nedok.	II,281-302
31.	Gebetbüchlein	Gebetb	nedok..	II,303-332
32.	Betrachtung Göttlicher Offenbarung / Was Gott/ Natur und Creatur / so wohl Himmel / Hölle / und Welt / samt allen Creaturen sind? In 177 Theosophische Fragen	177Fr	nedok.	-
33.	Weg zu Christo (Christosophia)	Weg	- ⁸	-

Mezi knihami, jež nám takto dosáhly posvátného počtu 33, jsou ovšem díla velmi rozdílného rozsahu i obsahu - od knih příležitostných a vzdělávacích, až po velká díla systematická (především Aur, 3Princ, DrfLeb, SignR) a dokonce dvousvazkové Mysterium Magnum, zabývající se výkladem knihy Geneze na základě theosofických principů, tedy ve své době oblíbenou disciplínou *Physica Mosaica*. Za samostatný spis bývají považovány i Boehmovy listy č. 8 a 11 z roku 1620 (adresované Paulu Kaymovi) a shrnovány pod titul **Unterricht von den letzten Zeiten** (zkratka LetztZeit)

Tím se dostáváme k Boehmovým dopisům, jež byly rovněž pečlivě sbírány (základní kolekce 62 dopisů pochází od Abrahama von Franckenberg) a brzy⁹ i vydány. Pro zatím nejdokonalejší souborné vydání Boehmova díla z let 1730/1 jich bylo shromážděno 74, k nimž moderní bádání dokázalo přiřadit pouze pět dalších.¹⁰

V okamžiku Boehmovy smrti byly knižně vydány jen dva krátké traktáty, tvořící pozdější zárodek kompendia "Der Weg zu Christo". (Vydal je Johann Sigismund von Schweinichen.) Nicméně mezi slezskými a saskými intelektuály kolovala celá řada rukopisů Boehmových spisů Boehme sám už v poměrně ranném listě č.10 (10,41) zmiňuje čtyři jemu předložené opisy jeho *Aurory*. Boehme zemřel uprostřed zmatků třicetileté války, tak byly Boehmovy spisy i jejich vlastníci roztroušeni po celém Německu. Nicméně již bezprostředně po Boehmově smrti vidíme tendence Boehmovy rukopisy shromažďovat. Velkou kolekci především Boehmových dopisů shromáždil Boehmův žák z posledního období jeho života Abraham von Franckenberg. Několik Boehmových rukopisů vlastnil drážďanský lékař Benedikt Hinckelmann, v jehož domě byl Boehme hostem během svého pobytu v Drážďanech a v němž také sepsal (nedokončenou) *Gebetbüchlein*, a podobné můžeme předpokládat o řadě dalších Boehmových přátel, i když nám k tomu třeba chybí přímé důkazy.¹¹ Množství rukopisů bylo jistě také

8 sestavena roku 1624 pro účely vydání ze starších spisů (původně pouze Bus a Gelas, pak postupně přidáváno ÜbersinnLeb, Bus II, Wiedergeb.,Gebetb; od 8.vyd - tedy od prvního souborného (1682) je tam také Beschaul a "Von der erleuchteten und unerleuchteten Seelen")

9 poprvé už r. 1641, ovšem v holandském překladu; německy r.1658)

10 viz *Boehme, Jakob: Die Urschriften*, hrsg. W.Buddecke, Stuttgart, 1963-6; a *Jacob Boehme. Verzeichnis der Handschriften und frühen Abschriften* (Buddecke; Wenzel), Görlitz 2000

11 Mnohé rkp., jež vlastnil Hinckelmann se po letech nacházely v knihovně Helmstedtské univerzity a po jejím zrušení se spolu s celým Helmstedtským knižním fondem takto dostaly do Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. Dostaly se tam pravděpodobně z knižní aukce na Lipském veletrhu, kde byla řada Boehmových rukopisů prodávána roku 1692 (Existuje tištěný prodejní nabídkový katalog z tohoto roku, který obsahuje celou řadu rukopisů Boehmových titulů.) Je ovšem otázka, zda se takto do Wolfenbüttelu dostal celý Hinckelmannův odkaz. Proti tomu svědčí jiný dochovaný, tentokrát rukopisný katalog, pořízený v komunitě "Boehmfreude"

v rukou Boehmových "starých" přátel - bratří Enderových, Abrahama von Sommerfeld, Sigismunda von Schweinichen apod.

O jejich osudech něco málo víme:¹²Fundus bratří Enderových po smrti Michaela Endera získal zhořelecký právník Hans Roth(e), kterého už Boehme zmiňuje jakožto svého opisovače (nevíme ovšem zda opisoval pouze pro svou potřebu, nebo též pro jiné) a ten je posléze předal Bayerlandovi.

Dalším, kdo se intenzívně zabýval Boehmovými spisy, jejich sbíráním a opisováním byl Heinrich Prunius. Prunius byl již z mladší generace a stal se roku 1638, po návratu ze své italské cesty "na zkušenou" písařem/tajemníkem Zhořelecké městské rady. Množství opisů dnes zachovaných, pochází právě od něj. Prunius opisoval ovšem už nikoli bezprostředně od Boehma (s rkp. přišel do kontaktu nejdříve 1638, po svém návratu z Itálie), sbíral je po Boehmových přátelích (například získal některé rukopisy od Theodora von Tschesch aj.). Podobným způsobem pracoval další výkonný a pilný opisovač Boehmových rukopisů, Ehrenfried Hegenicht.¹³

Prunius a Hegenicht však nepracovali na Boehmových opisech jen pro svou potěchu. Již počátkem třicátých let sedmnáctého století se totiž o Boehmovy rukopisy začal intenzívně zajímat Amsterdamský kupec Abraham Willemszoon van Bayerland. Cestuje po celém Německu, začal je sbírat a bezprostředně vlastním nákladem vydávat - ovšem ve vlastním překladu do Holandštiny.¹⁴ Bayerland se Boehmovskou prací zabýval v letech 1632-42; roku 1640 získal fundus Pruniův (tj. pův. rkp. Tscheschovy a Gersdorffovy spolu s Pruniiovými opisy), k němuž přibyl r.1641 autograf Aurory, který do té doby ležel zabavený na Zhořelecké radnici. Ten pro něj získal také Prunius, a to prostřednictvím saského maršálka Georga von Pflug(en), který si jej vyžádal darem od tehdejšího purkmistra Paula Scipiona. Další Bayerlandovy rkp. pocházejí od Hegenichta, jinak neznámého Wilhelma Schwartze a onoho tajemného písaře Abrahama von Sommerfeld; nakonec dorazilo do Amsterdamu i pár spisů od Benedikta Hinckelmannna z Drážďan. Jediné, co nakonec nebylo pro vydání roku 1682, jež se na Bayerlandově sbírce zakládá, k dispozici, byla sbírka 25 listů, stále v rukou Franckenbergových.

Bayerlandovi se sice podařilo shromáždit téměř všechny Boehmovy spisy, ale už ne je vydat. Pravděpodobně také neměl příliš velký zájem na vydávání originálů a některé z Boehmových spisů tak vyšly dříve holandsky nežli německy.¹⁵ Celou sbírku se však od Bayerlandova syna odkazu podařilo zakoupit W.G. Huyghensovi (+1699), starostovi z Arnhemu, který ji ovšem nekupoval pro sebe, ale jako podklad pro první souborné vydání Boehmova díla, jehož se podjal Johann Georg Gichtel s několika spolupracovníky a jež také nakonec roku 1682 spatřilo v Amsterdamu světlo světa. Johann Georg Gichtel je pozoruhodnou osobností s pohnutými osudy, které se navíc na rozdíl od předchozích nadšenců pro Boehma podařilo založit kontinuální linii tradice ("školu") zabývající se Boehmovým dílem.¹⁶ Z ní, konkrétně od Boehmova žáka *Johanna Wilhelma Überfelda* pošly i další dvě souborné edice Boehmova díla z let 1715 a 1729/30, z nichž především druhá zůstává ve své úplnosti a kritičnosti dosud nepřekonanou. (Péči W.E.Peuckerta byl roku 1934 zhotoven její reprint, bez něhož by studium Boehma bylo dnes velmi, velmi obtížné.)

---

v souvislosti s vydáním roku 1729/30, který v přípisu uvádí některé Hinckelmannovy rukopisy, nicméně uvádí jako jejich původ právě HAB ve Wolfenbüttelu. Je však dost těžko představitelné, že by se HAB zbavovala takto cenných rukopisů ve prospěch soukromých osob.

12 viz Lemper 82nn.

13 Přehled v dnešní době známých rukopisů (dle Buddecke-Wenzel, stav k roku 2000), včetně stručného schematismu jejich osudů - nakolik jsou tyto objasněny - podává Příloha 1

14 Přehled starých edic Boehmových spisů, včetně jejich prvních překladů do nejvýznamnějších jazyků, podává Příloha 2.

15 Jde o Bayerlandovy překlady spisů 3Princ, DrfLeb, MenschwTheosP, MystPansophicum,, Clavis společně s "Tabula Principiorum" a Beschaul, Apol.Richt, 1ApolTilke, 2ApolTilke, 177 Theos Fr, Gebetb, Dial a Boehmových dopisů (tehdy mu dostupných). Jejich německé originály vycházely pak většinou až po roce péči Heinricha Bethgeho a Christoffa Cunrada

16 Více o něm např. Harleß, Adolf von: J.G.Gichtel's Leben und Irrthümer, in ders. *Jacob Boehme und die Alchymisten*, Leipzig, 1882; srv. též Ondráček, Václav: Johann Georg Gichtel, vydavatel Boehmových spisů a svérázný mystik in *Mystika, cesta za konec (Okruh a střed 4/ 2006)*, Obec Křesťanů, Praha; také zde <http://andresius.cz/de-variis-rebus-index-generalis/historica-dejiny-a-dejiny-mysleni/johann-georg-gichtel/>

Tímto konstatováním by se tato kapitola mohla zdát uzavřena, neboť Boehmovo dílo bylo takto již zhruba šedesát let po svém vzniku zpřístupněno světu ve velmi dobré a obecně rozšířené edici. Maximálně by zde mohl být připojen přehled dalších (dílčích) edic a překladů a mohla by proběhnout diskuse (skutečně zaznívající) o potřebnosti/nepotřebnosti nové Boehmovy kritické edice.

Boehmovy rukopisy však připravily historikům ještě sadu dramatických překvapení ve dvacátém století. Zatím jsme totiž neuvedli, co se stalo s onou shromážděnou sbírkou rukopisů, kterou pro Gichtela Huyghens zakoupil za 600 zlatých. Ta zůstala ve vlastnictví Gichtelem založeného společenství (*Engelsbrüder*); konkrétně po Gichtelově smrti roku 1710 se stal jejím vlastníkem Rombert Goethals(+1728). Po něm se na čas sbírka rozdělila, ale vydavatel vydání z r.1715, Johann Wilhelm Überfeld ji měl už opět pohromadě r. 1730 ke druhému vydání, nadto bohatší o 25 dopisů, kterými do sbírky přispěl Michael le Blon, což byl švédský obchodník v Amsterdamu a Beyerlandův přítel, jenž své rukopisy měl od Franckenberga.¹⁷ Sbírkou se dále udržovala ve společnosti "Andělských bratří" - nejprve v Leidenu (do 1750), pak v Berlíně, a roku 1841 byla odvezena na statek Pammin v Pomořanech. To však už o ní, ani o "Andělských bratřích" ale dávno svět nevěděl - zmínky o této společnosti mizí z pramenů historiků někdy v druhé polovině 18.století. Když se v 19. a 20.století začal opět probouzet zájem o Boehma, byly badatelům, kromě edic a ojedinělých rukopisů, přístupné jen rukopisy shromážděné v HAB ve Wolfenbüttelu a v městské knihovně ve Vratislavi. Na nich založil také svou vynikající analýzu výše zmíněný Richard Jecht.

Beyerlandův, Gichtelův a Überfeldův archiv však stále existoval. Roku 1896 jej jeho tehdejší poslední správci převezli do malého městečka Linz am Rhein. Werner Buddecke se o něm, dle vlastního sdělení, dozvěděl roku 1934 za poměrně tajuplných okolností: nebylo mu dovoleno udat jeho místo ani jméno osoby ho spravující a také mu nebylo dovoleno vypůjčit si materiály k dlouhodobému studiu a vědeckému zpracování. Byl to jistě šokující nález a Werner Buddecke zareagoval s ohromující rychlostí - ještě roku 1934 vydal katalog 225 Boehmovských rukopisů, v jehož rámci popsal i veškeré rukopisy z fondu této tajuplné společnosti "Boehmfreunde". U mnohých z těchto rukopisů je to dnes jediný doklad o jejich existenci. Další osudy tohoto archivu byly totiž nesmírně pohnuté: zatímco před vírem třicetileté války se podařilo značné množství Boehmových rukopisů zachránit, druhá světová válka se na nich podepsala tíživěji. Dle Buddecka zemřel roku 1939 údajně poslední správce uvedeného archivu Boehmových přátel. Zdalí byl stanoven jeho nástupce, nebo komu byl svěřen archiv k opatrování potom Buddecke neuvádí. Další vývoj událostí je však velmi temný. Jediné, co je možno bezpečně říci je, že archiv v Linz am Rhein byl roku 1941 zabaven Gestapem a převezen do Koblence a nato do Berlína. Skutečnost, že Buddecke měl po zabavení archivu (jako oficiální důvod pro jeho zabavení bylo udáno, že jde o archiv okultní a tudíž zakázané společnosti) prakticky ihned k němu povolen přístup, vrhá na jeho úlohu v této záležitosti krajně podivné světlo. Při prohlídce archivu však Buddecke zjistil, že ty nejvýznamnější rukopisy - Boehmovy autografy chybějí. Buddecke nebyl totiž jediným reprezentantem vědeckého světa, který o rukopisech a jejich umístění věděl. Odesl je odtud a před Gestapem uschoval Wilhelm Goeters, profesor theologie z Bonnu, jenž k nim měl také před válkou přístup (ba dokonce dříve než Buddecke), a podle všeho také větší důvěru vlastníků - správce archivu. Wilhelm Goeters neměl zřejmě v úmyslu rukopisy si ponechat natrvalo - roku 1949 vešel v kontakt se zbylými "Boehmfreunde" a informoval je o tom, že uvedené rukopisy má. Avšak zemřel už roku 1951 a teprve roku 1953 je jeho syn předal Werneru Buddeckovi, nyní však měl však zase potíže s jejich vrácením právoplatným vlastníkům on; až roku 1970 byly díky zásahu jeho syna Wolframa vráceny a Boehmovi přátelé je vzápětí darovali Herzog-August Bibliothek ve Wolfenbüttelu, kde se nacházejí dodnes.

To se však týkalo jen několika málo, byť nejcennějších rukopisů. Zabavená část byla nakonec poslána do Zhořelce (Görlitz), ale tam byla z bezpečnostních důvodů uschována na různých místech a to převážně VÝCHODNĚ od Nisy, což mělo být pro jejich osud fatálním. Zhořelec byl okupován ruskou armádou, po válce se stal hraničním městem a území na východ od Nisy připadlo Polsku. Jen malá část rukopisů se po válce dostala zpět do německé části Zhořelce, poněkud větší část do Vratislavi. Paradoxně tak tam "nahradily" fond původních Vratislavských Boehmových rukopisů, které se ve válce všechny nenávratně ztratily. Celkem však bylo z celkového počtu nalezeno jen 39 rukopisů. V současné

---

17 Tento stav odráží "*Catalogus der originale Hand-Schriften und ersten Copeyen der sämtlichen Schriften ...*" obsažený v dodatku vydání z r. 1730

době existují tedy dvě knihovny opatrující ve větším množství Boehmovy rukopisy: HAB ve Wolfenbüttelu a Biblioteka Unywerytecka ve Vratislavi (Wroclaw).

Tato (prozatím) závěrečná kapitola historie Boehmových rukopisů je jednak pohnutá jednak v sobě skrývá tak mnoho neobjasněných skutečností a souvislostí, že poskytuje silný podnět k další vědecké práci - pátrání po ztracených rukopisech, ovšem také objasnění událostí, které vedly k jejich zadržení, pohnutek, které vedly činy jednajících osob atp. Taková práce by však byla velmi heuristicky, organizačně a možná i finančně náročná, proto si ji dost dobře nelze představit bez speciální podpory grantového nebo jiného typu. Velmi žádoucí by bylo v tomto směru vytvořit i širší skupinu pracujících s uvedeným záměrem.